

AZ ÖRÖK VÁROS

Irta: Bresztovszky Ede

1.

Nem »alapították«, mégis élt és virágzott. Legendákat nem szöttek létrejötté köré, mert a legendák aranykora is jóval később következett az után, hogy megszületett. De ha nem is szólnak róla pompázó hősköltemények, letagadhatatlan emlékei megmaradtak. Akik lakói voltak, itt hagyták edényeik, szerszámaik és fegyvereik maradványait, életük halhatatlan hulladékeit.

Ab urbe condita, a Város alapítása óta számította éveit a büszke Róma, s ha a római sasok egy évezred múltán nem hanyatlottak volna le, hanem máig is önérzetesen hordoznák őket a légiók a germánok, frankok, pannónok földjén, mintegy 27 évszázadot ölelne át ez az időszámítás. Róma legrégebb régészeti leletei egyébként Krisztus előtt 1000-ból valók. Budapestnek az idén ünnepeljük a hetvenedik születésnapját, mégis ez a »fiatal« város hosszú évezredekkel Róma alapítása előtt született meg, olyan régen, hogy számokban már nem is tudjuk pontosan kifejezni a korát.

2.

»A Duna középső szakaszának ez a legfontosabb pontja a fiatalabb kőkortól, azaz attól az időponttól kezdve, amidőn Magyarország öslakossága az első állandó jellegű lakótelepeket létesíti, folytonosan lakott terület volt, és már az eddig előkerült leletek alapján is megállapítható, hogy Budapest területén a Közép-Duna vidékének minden őskori kultúrája képviselve volt« — állapítja meg Tompa Ferenc egyetemi tanár a »Budapest története« címmel, Szendy Károly szerkesztésében megjelent hatalmas munka első kötetében.

A neolitikumot, a fiatalabb kőkort, — a magyar szakkutatás régebben a csiszolt kő korának nevezte, — általában a Krisztus előtti 10.000-tól 5000-ig terjedő öt évezredre teszik. A mi »fiatal«, »hetvenéves« Budapestünk helyén tehát hét-tizenkét évezreddel ezelőtt jött létre az első állandó település, hogy megnyisson egy folytonos, soha meg nem semmisülő léte.

Az évezredek során hányszor feldőlték és elpusztították ezeket a településeket! Amióta a lakók földbevéajt putrijukból felmerészkedtek a föld színére, kunyhóikat, házaikat hányszor tette »a földdel egyenlővé« az ellenség! Hányszor égette »izzé-porrá«! Hányszor »nem maradt kő kövön«! De amint — bármilyen gigászi méretű háborúk folyjanak is, — tavasszal soha és semmivel meg nem akadályozhatóan kipattannak a fákon a rügyek és újra éled a természet, azonképpen az elpusztított telep véres és üszkös maradványai fölött is újra és újra nekilendült a nemesak rombolni, hanem alkotni is tudó emberi élet.

3.

Nem a véletlen akarta úgy, hanem az embereknél hatalmasabb természeti erők rendelték, hogy a Duna könyökhajlásánál örökidőkre lakótelepülés, város keletkezzék.

Itt érintkezik az Alföld a hegyvidékkel. Itt kínálja az óriási folyam a legalkalmasabb átkelőhelyeket. Ez a vidék mindenképpen középpontja a Kárpátok medencéjének. A legkellemesebb éghajlati viszonyok itt uralkodnak. Az évi közepes hőmérséklet melegebb itt, mint másutt, ugyanezen a földrajzi

szélességen. A csapadék eloszlása itt a legnormalisabb. Dél felől szabad az útjuk a melegebb légáramlatoknak, az északi hideg szelektől viszont hegykoszorú oltalmazza a vidéket. »Vadat s halat« bőven kínálnak a hegyeket elborító erdők és a Duna vize.

Utoljára említi Tompa professzor, de jelentőségében nem utolsónak: a *hévizsek* szerepét. »Hogy ezeket a melegforrásokat nemcsak a fejlettebb kulturális viszonyok között élő ember tudta kellőleg értékelni, hanem azok már az első telepéseket is úgyszólván megállásra kényszerítették, azt kétségtelenül bizonyítja az a tény, hogy a főváros legrégebb lakótelepei a források mellett, vagy azoknak a közvetlen közelében, a Gellérthegy lábánál, a Tabánban, valamint a Rómaifürdő mellett, a békásmegyeri parton keletkeztek.« Bár megtaláljuk a fiatalabb kőkori leleteket a hidegforrások vidékén, a táborhegyi és a testvérhegyi dülő lábánál is. Minél inkább távolodunk azonban a források vidékétől, annál ritkábban kerülnek elő a földből ősi letelepedésről tanuskodó leletek.

A Duna adta meg a népek vonulásának az irányát, azért váltogatták itt egymást az évezredek során a különféle fajták és népek. De akár gyöngye törzsek, akár hatalmas hódítók érkeztek, itt megálltak, hogy ottont teremtsenek maguknak.

4.

»A főváros területén és környékén a mai Magyarországon képviselt összes neolitikus kultúrák megtalálhatók« — írja Tompa Ferenc. De milyen fajták, milyen népek voltak ezeknek a kultúráknak a vívói?

Az egymást váltó népekről, bizony, nem is sejtjük, hogy milyen fajkhoz tartozhattak s csak aszerint különböztetjük meg őket egymástól, hogy milyen díszítő elemeket alkalmaztak agyagedényeiken. A fiatalabb kőkorszak legrégebb itt tanyázó népe »spirál-meander« díszít használt; ez volt a »vonaldíszes kerámia« népe.

De ha nem is tudjuk, milyen fajkhoz tartoztak Budapestnek ezek az ősi telepesei, aránylag sokat tudunk az életükről. Agyagedényeiken kívül ismerjük csont- és kőeszközeiket. Csonteszközök közt vannak árák, bőrfejtők, kapák (átfúrt szarvasagancsból), kőeszközök közt kőbalták, kova- meg obszidiánpengék és vakarók, parittyakövek, ütő- és dörzsölő kövek, cipóalakú őrlőkövek (vagyis már természetek gabonát!). Voltak lapos, háromszög alakú szövőszéknehezékek is és gömbölyű, átfúrt orsóporgetyűik agyagból, vagyis értettek a szövés-fonás mesterségéhez.

Mintegy 10—12 négyzetméter kiterjedésű lakóüregekben megtaláljuk a tűzhely nyomát. Voltak élelmiszertartó vermeik és hulladékgyűjtő gödreik. A hulladékok közül őz, szarvas és disznó csontjai kerültek elő.

Érdekes megemlíteni, hogy Menghin Oswald bécsi egyetemi tanár szerint a dunavidéki edényfestés *elbásziai, mezopotámiai eredetű*. Tompa Ferenc szembezáll ezzel a nézettel, valamint V. Gordon Childé-nak azzal a felfogásával is, hogy a Duna vidékének bronzkora már kialakulásában is erős anatóliai befolyás alatt állott. Tompa szerint

a déli befolyást nem lehet felfedezni leletanyagunkban.

5.

A kőkorszak kultúráit követő rézkorszakban az Ibériai félszigetről Dél-Franciaországon és Dél-Németországon át a Duna vonalát, tehát a főváros területét is eléri a Krisztus előtti 2. évezred fordulóján a *harangalakú edények kultúrája*. Nagyméretű népvándorlásnak beszédes bizonyítéka ez.

A bronzkor harmadik időszakában bukkan fel itt a kúposnyakú, peremnélküli, egyenesen levágott szájú bögrék úgynevezett *lausitzi kultúrája*. Ennek a hordozóját már olyan néppel azonosíthatjuk, amelyet névről ismerünk. Az *illirek* voltak ez a nép és az időszakunk előtti 11—10. század táján kerültek ide. A korai vaskorszak (a Krisztus előtti 1. évezred fordulójától a 4. századig) változásait voltaképpen nem a vasnak az eszközök és ékszerek nyersanyagaként való megjelenése, hanem azok az újabb népvándorlási mozgalmak idézték elő, amelyek indítóereje az illirség megmozdulása volt.

Az illirek harcos, támadó szellemű nép voltak. Hogy könnyebben védekezhessenek, kerülték a kevésbé védhető sík területeket és a dombos, hegyes vidékeket szállták meg, ott árkokkal és kőszáncokkal oltalmazták telepeiket. Csak nemrég került felszínre a pomázkörnyéki Kőhegyen egy ilyen illir erődítmény, amelynek falai — *Gallus Sándor* szerint — talán *húszezer ember befogadására* is alkalmasok voltak. Ebben az időben tehát Nagy-Budapest területén már óriási települések voltak. *Jelentékeny, kivitelre dolgozó ipar* fejlődött ki vidékünkön. »Sehol Európában annyi bronzöntőmintát nem találtak, mint nálunk Magyarországon. Ezek... amellest tanuskodnak, hogy a magyarhoni bronzöntőiparosok valóban dolgoztak idegen régiók számára is« — írja *Tompa Ferenc*. Egyedül a velemi telepen 54 bronzöntőminta került elő.

A korai vaskorban »rakták le tulajdonképpen annak a városnak alapjait, amely ma a Kárpát-medence szívének a szerepét tölti be« — állapítja meg *Tompa professzor*. Az előző korszakok szórványos települései időről-időre megszűntek, de a korai vaskor folyamán kialakult települések helye napjainkig szakadatlan folytonossággal lakott hely.

6.

A Krisztus előtti 6. századra tehető a *szkiták* ideérkezése, a 4. század fordulóján az illírekre rátelepszene a *kelták*. Az itt maradt illírségből kialakult *eraviszkuszok* azonban még sokáig, a római uralom alatt is jelentékeny szerepet játszanak, s az egészséges falusi kultúrformát képviselik.

Középpontjuk — *Alföldi* András egyetemi tanár tanulmánya szerint — a Gellérthegyen volt. *Alföldi* András és *Nagy Lajos* szerint a gellérthegyi erődített falu viselte eredetileg az *Aquincum* nevet s a rómaiak onnan vették át ezt a nevet újonnan alapított polgárvárosuk számára. *Nagy Lajos* professzor egyébként magát a nevet is illírnek tekinti, szemben *Alföldi* Andrással, aki »keltás«-nak mondja.

7.

A Kárpát-medence örök városának, a »hetvenéves« Budapestnek a tízezeréves történetét a legújabb régészeti és történeti anyag felhasználásával dolgozták fel a »*Budapest története*« első két kötetét író, kiváló szaktudósok. A nagy háború kellős közepén megjelent munkájukra méltán lehet büszke a magyar kultúra.